

رستم هور - کارشناس اداره حسابهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

سیستم حسابهای ملی

بررسی تطبیقی سیستم جدید (SNA 93) با سیستم قدیم (SNA 68)

۱- تاریخچه

سیر تحول فکری در زمینه حسابهای ملی در جهان به محاسباتی که برای اولین بار همزمان توسط ویلیام پتی در انگلستان و بویس گیلبرت در فرانسه انجام شده، برمیگردد. از آن زمان تا اواخر قرن نوزدهم که افکار آلفرد مارشال و جان مینارد کینز در این زمینه مطرح گردید، بطور کلی ۵ دوره فکری می‌توان در نظر گرفت.

دوره اول دوره تسلط فکری مرکانتلیست‌هاست که شاخص ثروت ملی را میزان انباشت طلا در کشور می‌دانستند. دوره دوم با انتشار کارهای پتی و گیلبرت و تنزل اعتبار مکتب مرکانتلیست‌ها مشخص می‌شود که براساس آن منشاء ثروت ملی کالاهای قابل مصرف و عوامل تولید کالاها تعریف گردیده است. در دوره سوم فیزیوکراتهای فرانسوی با نگرشی جدید به اقتصاد، منشاء تولید و درآمد ملی را فعالیت‌های کشاورزی تشخیص دادند. دوره چهارم با انتشار افکار آدام اسمیت در زمینه تولید مادی شروع می‌شود که باید آنرا عصر جدیدی در تاریخ تفکر اقتصادی تلقی نمود. دوره پنجم تحول فکری در زمینه

حسابهای ملی باتدوین افکار کارل مارکس آغاز می‌شود که نهایتاً توسط محققین اقتصاد شوروی سابق و سایر کشورهای با اقتصاد متمرکز برنامه‌ریزی شده منجر به تدوین سیستم محصول مادی^(۱) در کشورهای مورد اشاره گردید. سرانجام آلفرد مارشال و جان مینارد کینز تحول فکری دیگری را در مبانی نظری درآمد ملی پایه‌گذاری کردند که براساس آن هرگونه کالائی اعم از مادی و غیرمادی که ایجاد مطلوبیت نماید، میباید در پوشش تعریف تولید و درآمد ملی قرار گیرد.

دراقتصاد کینز که حول مفاهیم هزینه و درآمد ملی شکل گرفته بود، تقاضای نهایی و اجزای آن نه تنها مفهوم مشخصی پیدا نمود، بلکه به دلیل اهمیتی که کینز به تقاضا، خصوصاً هزینه‌های سرمایه‌ای و هزینه‌های دولت، در تعیین درآمد ملی در تحلیل‌های خود معطوف می‌داشت، ضرورت برآورد منظم این متغیرها به شدت احساس گردید. در این راستا کینز در سال ۱۹۳۹ به ریچارد استون و جیمز مید ماموریت داد که حسابهای ملی بریتانیا را تدوین نمایند.

پس از پایان جنگ جهانی دوم سازمان ملل متحد با دعوت کارشناسان آماری کشورهای مختلف مطالعاتی را در زمینه تهیه یک سیستم جامع حسابداری ملی انجام داد که منجر به تدوین سیستم حسابداری ملی سال ۱۹۵۳ گردید. این سیستم در سال ۱۹۶۸ مورد تجدید نظر کلی قرار گرفت و متن تجدید نظر شده تا قبل از نظام جدید ۱۹۹۳ به عنوان دستورالعمل مورد استفاده کشورهای مختلف بوده است. نظام حسابهای ملی سال ۱۹۶۸ به مجموعه‌ای از حسابها اطلاق دارد که در قالب کتاب تجدید نظر دوم SNA (۱۹۶۸) و سایر متونی که سیستم اصلی را در زمینه حسابهای ثروت ملی، ثروت بخشی و حسابهای مربوط به بخش خانوار توسعه بخشیده، منتشر شده است.

در سال ۱۹۷۵ باتصویب کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد، تجدید نظر کلی در سیستم محاسبات ملی سال ۱۹۶۸ لازم تشخیص داده شد و تحقیقات بسیار مفصلی در زمینه حسابداری ملی خصوصاً در ارتباط با تلفیق سیستم مزبور با سایر سیستم‌های تخصصی آماری نظیر موازنه پرداختها^(۱)، آمارهای مالی دولت^(۲) و آمارهای پولی و بانکی^(۳) صورت گرفت که سرانجام منجر به تدوین سیستم تجدیدنظر شده جدیدی در سال ۱۹۹۳ گردید.

۲- تجربه ایران

در خصوص تجارب ایران در زمینه تدوین حسابهای ملی یادآور می‌شود که تا قبل از تاسیس بانک مرکزی در سال ۱۳۳۹ تنها دو برآورد مقطعی توسط کارشناسان آمریکائی رابرت پیچ^(۴) و ارنست لوتر^(۵) صورت گرفت. پیچ تولید ناخالص داخلی ایران را برای سال ۱۳۳۴ با اتکاء به آمارهای کشاورزی و بررسیهای مشابه در کشورهای منطقه به روش تولید و لوتر تولید ملی ایران را برای سال ۱۳۳۶ با استفاده از بودجه دولت و آمارهای بازرگانی خارجی به روش هزینه برآورد نمود. برآورد دیگری از درآمد ملی کشور نیز توسط سازمان برنامه برای سالهای ۴۰-۱۳۳۷ و همینطور توسط بانک ملی برای سال ۱۳۳۸ انجام شد.

با تاسیس بانک مرکزی در سال ۱۳۳۹ کار محاسبات ملی به این بانک واگذار شد، این محاسبات ابتدا از روش هزینه (مصرف) انجام میشد و سپس با رفع نیازهای آماری محاسبات به روش تولید نیز انجام گردید. از زمان واگذاری کار محاسبات ملی به بانک

1- BOP

2- GFS

3- MBS

4- Robert Page

5- Ernest Luther

مرکزی این کار بطور منظم و پیگیر و براساس آخرین استانداردها و توصیه‌های بین‌المللی انجام گردیده و تاکنون علاوه بر نشریه‌های سالانه و فصلی ۵ مجموعه بصورت سری زمانی حاوی جداول و روشهای بکار رفته در تدوین حسابهای ملی منتشر شده است^(۱) که آخرین آن تحت عنوان 'حسابهای ملی ایران' (۱۳۶۹ - ۱۳۵۳) مجموعه‌ای از آمارهای اقتصادی را در اختیار علاقه‌مندان قرار داده است.

۳- تعریف، اهمیت و کاربردها

سیستم حسابهای ملی عبارتست از مطالعه منظم و کمی فعالیت‌های اقتصادی در یک دوره معین (معمولاً یک ساله) در قالب مجموعه‌ای بهم پیوسته، سازگار و ادغام شده از حسابهای کلان اقتصاد که برپایه مفاهیم، تعاریف، طبقه‌بندیها و قواعد توصیه شده بین‌المللی تهیه گردیده است. در این سیستم کلیه پدیده‌های اساسی اقتصاد نظیر تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات، تشکیل سرمایه و تأمین مالی سرمایه، واردات، صادرات و غیره در چارچوبی جامع و منسجم بطوریکه برای اهداف تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و تحلیلهای اقتصادی مناسب باشد در قالب اعداد و ارقام ارائه می‌گردد. سیستم حسابهای اقتصادی از روشهای محاسبه و بررسی مشخص و تعاریف هماهنگ و نظام‌مندی برخوردار می‌باشد که براساس آن داده‌های آماری اولیه به جداولی استاندارد تبدیل می‌شود.

طراحی سیستم حسابهای ملی در چارچوب جداول استاندارد، هم امکان انجام مقایسه‌های زمانی (بررسی عملکرد اقتصاد نسبت به گذشته) و هم امکان انجام مطالعات تطبیقی (مقایسه عملکرد کشورهای مختلف) را فراهم می‌سازد.

۱- در حال حاضر ارقام قطعی و تفصیلی حسابهای ملی چه بصورت فصلی و چه سالانه تا سال ۱۳۷۶ منتشر گردیده و ارقام سالانه و فصلی ۱۳۷۷ نیز بصورت مقدماتی تهیه شده است. تا پایان سال ۱۳۷۶ خلاصه جداول سالانه در ترازنامه بانک و تا پایان سال ۱۳۷۷ خلاصه ارقام حسابهای ملی در نماگرهای اقتصادی نیز منتشر شده است.

تأمین اهداف اساسی اقتصاد مانند توسعه اقتصادی، برقراری عدالت اجتماعی، امحاء فقر و بیکاری و مبارزه با تورم، با اتکاء به داده‌های آماری قابل اتکاء از فعالیت‌های اقتصادی و بررسی روابط بین این متغیرها در چارچوب سیستم حسابهای اقتصادی امکان‌پذیر خواهد بود. لذا امروزه در کشورهای مختلف جهان حسابهای ملی و اجزاء آن بعنوان ابزار برنامه‌ریزی اقتصادی و تهیه مدل‌های اقتصادی بمنظور تحلیل عملکرد اقتصاد و اندازه‌گیری رشد اقتصادی بکار گرفته می‌شود. کاربردهای عمده حسابهای ملی و متغیرهای آنرا می‌توان به شرح زیر بر شمرد:

۳-۱ - تجزیه و تحلیل کلان اقتصادی

حسابهای ملی برای بررسی ارتباطات متقابل متغیرهای مختلف در اقتصاد ملی مورد استفاده قرار می‌گیرد. بدین منظور داده‌های آماری محاسبه شده در قالب حسابهای ملی و روابط تعریفی یا اتحادی بین داده‌ها با استفاده از روشهای اقتصادسنجی مورد استفاده واقع می‌شود. نوع الگوهای بکار گرفته شده در مکاتب مختلف اقتصادی و مطابق با اهداف بررسی متفاوت است اما سیستم حسابهای ملی بعنوان مبنای آماری نیازهای متفاوت نظریه‌ها و الگوهای اقتصادی مختلف را تدارک نموده و برای تأمین نیازهای تحلیلی متفاوت بقدر کافی انعطاف پذیر است.

۳-۲ - سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی اقتصادی

سیاست‌گذاری اقتصادی کوتاه مدت بر پایه ارزیابی رفتار گذشته و وضعیت جاری اقتصاد و پیش‌بینی تحولات احتمالی آینده انجام می‌شود. در میان مدت و بلند مدت، سیاستهای اقتصادی در زمینه گسترده‌تر استراتژی اقتصادی که معمولاً در قالب یک برنامه کمی قابل ارائه است، طرح‌ریزی می‌شود. اکثر عناصر مورد نیاز بمنظور سیاست‌گذاری اقتصادی در حسابهای ملی یافت می‌شوند. بعبارت دیگر بدون حسابهای ملی

سیاست‌گذاری اقتصادی عملاً ناممکن خواهد بود. سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری اقتصادی علاوه بر اینکه در سطح کلان اقتصاد انجام میپذیرد، توسط شرکتهای بزرگ نیز صورت عمل می‌یابد. این شرکتهای بمنظور پیش‌بینی تحولات بازار به آمارهای حسابهای ملی نیازمندند. برنامه‌ریزی سرمایه‌گذاری این شرکتهای، براساس انتظارات بلند مدت در باره تحولات اقتصاد رقم می‌خورد که خود نیازمند حسابهای ملی است.

۳-۳ - بازنمایی تحولات اقتصادی

تغییرات و تحولات اقلام جریانی^(۱) اصلی اقتصاد نظیر تولید، مصرف خانوار، مصرف دولت، تشکیل سرمایه، صادرات و واردات، دستمزد، سود، مالیات، پرداخت اعتبارات، استقرار و همچنین جریان کالاها و خدمات، که به دو صورت جاری و ثابت محاسبه می‌گردد، در سیستم حسابهای ملی منعکس می‌گردد. علاوه بر آن برخی اقلام نرازکننده نظیر کسری یا مازاد بودجه، کسری یا مازاد تراز پرداختها، سهم پس‌انداز و سرمایه‌گذاری بخشهای اقتصادی و کل اقتصاد ملی و نظایر آن در سیستم حسابهای ملی مورد توجه قرار می‌گیرد.

۳-۴ - انجام مقایسه‌های تطبیقی

بمنظور مقایسه عملکرد اقتصادهای مختلف از نتایج حسابهای ملی، نظیر تولید ناخالص داخلی و تولید ناخالص داخلی سرانه و همچنین آمارهای ساختاری نظیر نسبت سرمایه‌گذاری، مالیاتها و هزینه‌های دولت به تولید ناخالص داخلی بطور گسترده‌ای استفاده می‌شود. این کاربرد حسابهای ملی توفیق نسبی برنامه‌ها و سیاستهای اقتصادی را بمنصه ظهور رسانده، فضاوت عمومی را تحت تاثیر قرار می‌دهد.

علاوه بر این، سطوح تولید ناخالص داخلی و درآمد سرانه کشورهای مختلف توسط سازمانهای بین‌المللی مورد استفاده واقع می‌شود و به آنها کمک می‌کند تا کشورهای واجد شرایط دریافت وام، کمکهای اقتصادی یا سهمیه کشورها در بودجه سازمانهای مربوطه را تعیین نمایند.

علاوه بر موارد فوق زمینه‌های استفاده دیگری نیز از نتایج حسابهای ملی وجود دارد که می‌توان به بررسی کارایی تولید و رفاه اقتصادی جامعه، مقایسه قدرت خرید پول ملی کشورها، بررسی مغایرت‌های آماری در نظام آماری کشورها و نظایر آن اشاره کرد. روشن است که موارد استفاده از نتایج حسابهای ملی به میزان گستردگی نتایج مزبور بستگی دارد. هرچه سیستم مورد نظر گسترده‌تر باشد، زمینه‌های استفاده از آن نیز بسیط‌تر خواهد بود. در یک سیستم گسترش یافته حسابهای ملی که شامل جداول داده - ستانده، جریان منابع مالی، ثروت ملی و حتی ماتریس حسابداری اجتماعی باشد، موارد استفاده متعددی به موارد فوق‌الذکر اضافه خواهد شد.

۴ - سیستم جدید حسابهای ملی (SNA ۱۹۹۳)

توسعه فعالیت‌های اقتصادی در کشورهای مختلف جهان و گوناگونی اقتصاد آنها، تغییر نقش دولت در بسیاری از کشورها، وجود تورم و بیکاری بعنوان مشکلات حاد اقتصادی - اجتماعی، اهمیت روز افزون برخی از بخشهای خدماتی مثل ارتباطات و خدمات رایانه‌ای، پیچیدگی بازارهای مالی و سرمایه و ایجاد ابزارها و نهادهای مالی جدید در عرصه اقتصاد جهانی و توجه به مسائل زیست محیطی موجب پیچیدگی‌های فراوان مسائل اقتصادی گردیده است. برای آگاهی از این مسائل و ایجاد شفافیت در شناخت وضعیت اقتصادی کشورها و متغیرهای کلان اقتصادی و ارتباط بین آنها از یک طرف و امکان مقایسه متغیرهای اقتصادی کشورهای مختلف از طرف دیگر لزوم تجدید

نظر در سیستم حسابهای ملی و ایجاد یک سیستم جدید را که حدود ۲۵ سال یعنی از سال ۱۹۶۸ بدون تغییر مانده بود، ضروری می‌ساخت. سیستم جدید حسابهای ملی (SNA ۹۳) به علت خصیصه‌های مثبتی که داراست قادر است نقش قابل توجهی در رسیدن به اهداف فوق داشته باشد.

سیستم جدید حسابهای ملی در عین حال که چارچوبهای نظری اساسی را نسبت به سیستم قدیم (SNA ۶۸) حفظ می‌نماید در برگیرنده مفاهیم منطقی و روشنی است که هماهنگ با سایر سیستم‌های آماری بوده و همچنین دارای خصیصه‌هایی است که اجرای خط مشی‌ها و تحلیلهای مورد علاقه کشورها و سازمانهای بین‌المللی را میسر می‌سازد. علاوه بر این سیستم جدید بعلاقت قابلیت انعطاف بالا این ویژگی را دارد که برای اقتصادهای مختلف و با درجات مختلف توسعه یافتگی تهیه و تدوین گردد.

سیستم جدید حسابهای ملی با داشتن ۴ خصیصه بارز زیر بطور کلی یک پیشرفت عمده را در حسابهای ملی جهان ایجاد نموده است:

۴-۱ - انعطاف پذیری

قابلیت انعطاف سیستم جدید حسابهای ملی آن را برای کشورهای مختلف با ساختارهای اقتصادی و آماری گوناگون قابل استفاده نموده است. یکی از زمینه‌های این انعطاف، قابلیت استفاده از طبقه‌بندیهای جدید می‌باشد که متکی به ساختار سطح‌بندی شده در مورد نوع عوامل اقتصادی و سطوح مختلف داده‌های آماری است، بطوری که با توجه به نوع اطلاعات در دسترس در موارد خاص در کشورهای مختلف، استفاده از این طبقه‌بندی‌ها امکان پذیر است. در مورد دیگر وجود یک چارچوب اصلی در سیستم است که اولاً با تعاریف و مفاهیم کاملاً یکسان به حسابهای مختلف موجود در سیستم مرتبط است و ثانیاً با استفاده از این چارچوب اصلی می‌توان به گسترش این سیستم به حسابهای

اقماری مبادرت نمود. از جمله این حسابهای اقماری، حسابداری محیط زیست است که امروزه توجه خاصی به آن مبذول گشته یا تهیه ماتریس حسابداری اجتماعی^(۱) است که بعنوان ابزاری برای تجزیه و تحلیل های اجتماعی مثل مسئله فقر و غیره مورد استفاده واقع می شود.

شرایط و نحوه سازماندهی بخشهای نهادی اقتصاد ممکن است در کشورهای در حال توسعه، توسعه یافته و یا در اقتصادهایی که اخیراً اقتصاد بازار در آنها گسترش یافته است، متفاوت باشد. انعطاف پذیری سیستم جدید حسابهای ملی باعث می شود تا تمام اشکال این نهادها در چارچوب سیستم، قابل پذیرش بوده و روشهای منطقی را برای حسابداران اقتصادی بمنظور توسعه و تعمیم روشها برای شرایط یا ترتیب خاص نهادها مهیا سازد.

۴-۲- شفافیت

سیستم جدید حسابهای ملی امکان تدارک یک دید روشنگرانه را به اقتصاد فراهم می سازد. بدین ترتیب رفتار اقتصادی عوامل موجود در اقتصاد، روابط بین آنها و نتایج فعالیت های اقتصادی آنها را می توان با شفافیت کافی مورد بررسی قرار داد. برخی از تمهیدات بکار گرفته شده در سیستم جدید که این شفافیت و روشنگری را میسر ساخته می توان به ترتیب زیر برشمرد:

- تدارک حساب جداگانه ای برای ثبت ارزیابی مجدد دارائی ها، بعنوان ابزاری جهت انعکاس حسابهای منطبق با موازین حسابداری تورمی.
- تفکیک افزایش ارزش دارائی ها به افزایش حاصل از تغییرات سطح عمومی قیمتها و افزایش حاصل از تغییر در قیمت های نسبی.

- توجه خاص به تعیین مرز تولید و پوشش دادن به کالاها و خدماتی که به حساب خود^(۱) تولید می‌شوند.
- تعریف کل مصرف نهایی واقعی برای خانوارها، دولت و مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوار که موجب روشنتر شدن فعالیت‌های دولت می‌شود.
- ایجاد معیاری برای تعریف بخش مؤسسات مالی و طبقه‌بندی ابزارهای مالی برای کمک به برخی ابداعات حاصل شده در این زمینه.
- تعریف نحوه ثبت ارقام مربوط به تولید خدمات با خصیصه‌های متفاوت.
- ایجاد سهولت در کار حسابداری محیط زیست با مشخص کردن مرز دارائی‌ها، طبقه‌بندی دارائی‌ها و غیره.
- در نظر گرفتن فعالیت‌های غیرقانونی در حسابها.
- معرفی روشهایی برای محاسبه مالیات بر ارزش افزوده.
- ارائه توصیه‌هایی در باره نحوه انعکاس حسابها در شرایط وجود سیستم چندگانه نرخ ارز.
- ارائه توصیه‌هایی در مورد استفاده از شاخصهای زنجیره‌ای بخصوص برای محاسبات به قیمت ثابت و هماهنگ با مفاهیم و اصول حسابداری مطروحه در سیستم جدید.

۴-۳- هماهنگی

طبقه‌بندی‌ها و مفاهیم سیستم جدید حسابهای ملی در درون خود بنحو بارزی با یکدیگر مرتبط و هماهنگ بوده و از نظر انطباق با سایر سیستم‌های تخصصی آماری نیز نسبت به SNA ۱۹۶۸ از هماهنگی و انسجام بیشتری برخوردار می‌باشد. در واقع سیستم

جدید حسابهای ملی بعنوان چارچوب مرجعی برای سایر سیستم‌های تخصصی آماری و نقطه عطفی در ایجاد استانداردهای آماری مربوط عمل می‌نماید. هماهنگی موجود در سیستم از یک طرف کارآیی استفاده از منابع آماری را هم در کشورها و هم در سازمانهای بین‌المللی افزایش می‌دهد و باعث افزایش قدرت تجزیه و تحلیل آمارهای موجود برای استفاده کنندگان مختلف می‌شود و از طرف دیگر چارچوب مرجعی برای طراحی سایر نظام‌های آماری تخصصی نظیر BOP، GFS، و MBS برای کشورها تدارک می‌نماید.

بعنوان مثال صندوق بین‌المللی پول هم زمان با تجدید نظر در سیستم جدید حسابهای ملی در سیستم آماری و دستور العمل مربوط به تراز پرداختها نیز تجدید نظر بعمل آورده است که هماهنگی بین حساب تراز پرداختها و سیستم جدید حسابهای ملی را بنحو مشهودی بهبود بخشیده است. علاوه بر هماهنگی مفهومی بین نظام حسابهای ملی جدید و سیستم‌های تخصصی آماری، در سیستم جدید حسابهای ملی سعی گردیده که طبقه‌بندی‌های مورد استفاده با طبقه‌بندی‌های مرسوم و مورد استفاده در سایر زمینه‌ها هماهنگی و انطباق داشته باشد. به‌عنوان مثال طبقه‌بندی مورد استفاده در سیستم جدید حسابهای ملی با طبقه‌بندی بین‌المللی فعالیت‌های اقتصادی^(۱) در تعاریف فعالیت‌ها و واحدهای آماری کاملاً یکسان است. و همچنین طبقه‌بندی‌های مورد استفاده در سیستم جدید حسابهای ملی با طبقه‌بندی مورد استفاده سازمان بین‌المللی کار^(۲) نیز از نظر بسیاری از تعاریف و مفاهیم کلیدی کاملاً یکسان است. در سیستم جدید زیر مجموعه‌های بخش خانوار به درجه‌ای از تفصیل و تشریح ارائه شده‌اند که ارتباط بین سیستم حسابهای ملی و ماتریس حسابداری اجتماعی را آسان می‌سازد.

1- ISIC, Rev3 (International Statistics Industrial Classification)

2- ILO (International Labour Organization)

۴-۴ - جامعیت

سیستم جدید حسابهای ملی نسبت به سیستم قدیم در موارد زیادی گسترش یافته و بصورت کاملتری بخشهای مختلف اقتصادی را دربر می‌گیرد. موارد مهم این توسعه که منجر به جامعیت بیشتر سیستم جدید نسبت به سیستم قدیم گردیده است را بطور خلاصه می‌توان چنین اشاره کرد:

- در حد کاملتری به تهیه حسابهای تولید، درآمد و سرمایه، حسابهای مالی و ترازنامه می‌پردازد، بخصوص در مورد توزیع درآمدها گسترش قابل توجهی نسبت به سیستم قدیم یافته است.
- در مورد محاسبات به قیمت ثابت با بکارگیری شاخصهای خاصی توصیه‌های مشخصی ارائه نموده است.
- جدول داده - ستانده اقتصادی بعنوان جزئی از یک سیستم جامع در نظام جدید معرفی شده است و این ویژگی امکان ارایه جدول تراز عرضه و مصرف اقتصاد ملی را بنحو تفصیلی (بخش به بخش) و بصورت مشروح امکان پذیر ساخته است.
- برخی اطلاعات مربوط به اشتغال و جمعیت در سیستم جدید ارائه شده است.
- در نظام جدید توجه خاصی به تعاریف و مفاهیم بکار گرفته شده مبذول شده است، بنحوی که استفاده از آن برای کشورهای در حال گذار و در حال توسعه نه تنها امکان ارائه حسابها را فراهم می‌سازد بلکه رهنمودهایی در خصوص شکل‌گیری نهادهای اقتصادی کشور ارائه می‌کند.

۵ - مقایسه سیستم جدید و سیستم قدیم حسابهای ملی

سیستم جدید حسابهای ملی در مقایسه با سیستم قدیم دارای تغییرات قابل توجهی است که در ۹ قسمت به شرح صفحات بعد مختصراً توضیح داده می‌شود:

۱ - تجدید نظر در ساختار حسابداری و ارقام ترازکننده حسابها

نظام حسابهای ملی ۱۹۶۸	نظام حسابهای ملی ۱۹۹۳
۱-۱ - سیستم از پنج حساب و جدول داده و ستانده تشکیل شده است.	۱-۱ - سیستم از گروه حسابهای جاری، تجمعی و ترازنامه تشکیل شده که برای بخشهای نهادی اقتصاد تدوین شده و در چارچوب اصلی سیستم با هم ادغام می شوند. علاوه بر این حسابها، جدول عرضه و مصرف و حسابهای اجتماعی و اقماری نیز تهیه می گردند.
۲-۱ - حساب تولید	۱-۲ - این حساب تفکیک شده به حساب تولید با مانده ارزش افزوده و حساب ایجاد درآمد با مانده مازاد عملیاتی یا درآمد مختلط که از حساب تولید خارج شده است.
۳-۱ - حساب درآمد و مصرف	۱-۳ - این حساب به گروه حسابهای توزیع و مصرف درآمد تبدیل شده که شامل حساب تخصیص درآمد اولیه با مانده درآمد اولیه، حساب توزیع مجدد درآمد با مانده درآمد قابل تصرف و حساب مصرف درآمد با مانده پس انداز می باشد.
۴-۱ - حساب تأمین مالی سرمایه	۱-۴ - این حساب به حساب سرمایه، حساب مالی و یک قلم اضافی به نام تغییرات در ارزش خالص به دلیل پس انداز و انتقالات سرمایه ای تقسیم شده است.
۵-۱ - حساب تطبیق ترازنامه افتتاحیه و اختتامیه	۱-۵ - این حساب در حسابهای انباشت ادغام شده و دو حساب جدید به نام سایر تغییرات در حجم دارائی ها و حساب تجدید ارزیابی نیز بدان اضافه شده است.
۶-۱ - حساب تولید براساس صنایع و کالاها و خدمات	۱-۶ - علاوه بر تهیه این حساب در چارچوب جدول عرضه و مصرف، برای کلیه بخشهای نهادی نیز تهیه می شود.
۷-۱ - اگرچه تهیه جدول داده - ستانده در چارچوب نظام قدیم SNA توصیه گردیده بود، لیکن حسابهای ملی و جدول در یک قالب هماهنگ و منسجم ارائه نشده بودند و هر یک عنصر مجزائی از سیستم کلی تلقی می شدند.	۱-۷ - در نظام جدید جدول داده - ستانده جزء تفکیک ناپذیری از مجموعه حسابها تلقی می شود که اجزای آن یا اجزای سایر حسابهای تولید، مصرف و درآمد به صورتی منسجم و هماهنگ ارائه شده است.
	۱-۸ - معرفی درآمد مختلط برای فعالیتهای تولیدی شرکتهای غیرمتشکل که توسط خانوار اداره می شود.
	۱-۹ - معرفی اصطلاح جدیدی بنام مانده درآمدهای اولیه که معادل درآمد ملی خالص می باشد و در حساب تخصیص درآمد اولیه می آید.

۲ - تشریح بیشتر واحدهای آماری و تجدیدنظر در معرفی بخشها و زیربخشها

نظام حسابهای ملی ۱۹۶۸	نظام حسابهای ملی ۱۹۹۳
۱-۲ - عدم ارائه تعریف مشخصی از واحدهای نهادی	۱-۲ - ارائه تعریف دقیق از واحدهای نهادی
۲-۲ - تعریف واحد آماری بصورت کارگاه (establishment) که دارای مکان مشخص بوده و فعالیت اصلی آن ملاک عمل بوده است.	۲-۲ - تعریف واحد آماری بصورت واحد مشهود (observable unit) که علاوه بر فعالیت اصلی فعالیتهای ثانویه آن نیز مورد نظر است.
۳-۲ - برخورد روشنی با تعریف واحد آماری و محصول ناخالص در بخش کشاورزی نداشته است.	۳-۲ - توصیه می کند که تعریف واحد آماری و محصول در کشاورزی همانند سایر تولیدکنندگان بازاری باشد.
۴-۲ - در بخش مالی طبقه بندیها براساس فعالیت تفکیک شده اند: - بانکها - خدمات بانکی - شرکتهای شبه سهامی	۴-۲ - طبقه بندی بصورت زیر می باشد: - شرکتهای سپرده ای - واسطه گری مالی - شرکتهای غیرمتشکل
۵-۲ - صندوق بازنشستگی دولت	۵-۲ - در بخش شرکتهای مالی طبقه بندی شده است. ۶-۲ - معرفی سه زیربخش بنام شرکت عمومی، شرکتهای خصوصی مالی و شرکتهای تحت کنترل خارجی برای هر یک از شرکتهای مالی و غیرمالی. ۷-۲ - توصیه ادغام حسابهای دولت عمومی و شرکتهای غیرمالی دولتی. ۸-۲ - معرفی دولت ایالتی (استانی) بین دولت مرکزی و دولت محلی برای کشورهای ذریبط. ۹-۲ - توصیه تقسیم خانوار براساس بزرگترین منبع درآمد خانوار به کارفرمایان، خویش فرمایان، حقوق بگیران و دریافت کنندگان درآمدهای مالکیت و انتقالی.

۳ - تشریح جامع تر حدود مبادلات و مرزبندی تولید

نظام حسابهای ملی ۱۹۹۳	نظام حسابهای ملی ۱۹۶۸
<p>۱-۳ - در محدوده تولید تغییرات جزئی ایجاد شده است.</p> <p>۲-۳ - محدوده تولید روشن تر گردیده است.</p> <p>۳-۳ - در سیستم جدید تکمیل کالاهای مربوط به دیگران توسط خانوار که در واقع تولیدکننده اولیه آن نیستند و فروش آن را نیز به عهده ندارند جزو محدوده تولید به حساب آمده است.</p> <p>۴-۳ - در سیستم جدید مرز بین تولید کالا و خدمات برای خانوارها کاملاً مشخص شده است. کلیه کالاهای تولیدی در محدوده تولید قرار گرفته است. در مورد خدمات فقط خدمات شخصی و خانگی که برای خود مصرفی نهائی توسط خانوار تولید می شود (مگر آنکه با استخدام کارکنان خانگی تولید شده باشند) از محدوده تولید خارج می شوند.</p> <p>۵-۳ - توصیه شده است که خدمات بانکی به مصرف کنندگان واسطه و نهائی اختصاص یابد.</p> <p>۶-۳ - توصیه شده است که تولید و مصرف کالاهای قاچاق و ممنوع نیز در محدوده و پوشش قرار گیرد.</p>	

۴ - تغییرات در ارزیابیها و نحوه عمل در مورد مالیاتهای تولید

نظام حسابهای ملی ۱۹۶۸	نظام حسابهای ملی ۱۹۹۳
۱-۴ - فروش براساس قیمت پایه یا به قیمت تولیدکنندگان	۱-۴ - اولویت با قیمتهای پایه است و در صورت عدم امکان، استفاده از قیمتهای تولیدکنندگان توصیه شده است.
۲-۴ - ارزیابی کالای واسطه با توجه به نوع حسابهای سیستم با استفاده از قیمتهای پایه، تولیدکنندگان و خریداران انجام شده است.	۲-۴ - کالاهای واسطه به قیمت خریداران ارزیابی می شود.
۳-۴ - کالای نهائی با توجه به نوع حسابها و جداول سیستم از قیمتهای پایه، تولیدکنندگان و خریداران استفاده شده است.	۳-۴ - کالاهای نهائی نیز به قیمت خریداران ارزیابی می شود. ۴-۴ - در صورت ارزیابی تولید به قیمتهای پایه و مصارف واسطه به قیمتهای خریداران باید مالیات منهای سوبید بر محصول، مالیات بر ارزش افزوده و مالیات بر واردات به ارزش افزوده اضافه شود تا GDP به قیمت بازار بدست آید ولی در صورت ارزیابی تولید به قیمت تولیدکنندگان فقط اضافه کردن مالیات بر ارزش افزوده و مالیات بر واردات کافی است.
۵-۴ - استفاده از اصطلاحات "مالیاتی غیرمستقیم"، "مالیات بر کالا" و "سایر مالیاتهای غیرمستقیم و مالیات بر واردات"	۵-۴ - طبقه بندی مالیاتها مورد تجدیدنظر واقع شده، اصطلاحات جدید "مالیات بر تولید و واردات"، "مالیات بر محصول" و "سایر مالیات بر تولید" مورد استفاده قرار گرفته است.
۶-۴ - استفاده از اصطلاح "مالیات مستقیم"	۶-۴ - اصطلاح "مالیاتی جاری بر درآمد، ثروت و غیره" بجای "مالیات مستقیم" مورد استفاده قرار گرفته است.
۷-۴ - تنها اشاره به مالیات بر ارزش افزوده شده است.	۷-۴ - روش منظور نمودن آن در حسابها توصیه شده است.

۵ - تمایز بین تولیدات (بازار و غیره) و معرفی مفاهیم جدید از مصرف و درآمد قابل تصرف

نظام حسابهای ملی ۱۹۶۸	نظام حسابهای ملی ۱۹۹۳
۱-۵ - تقسیم تولیدات به تولید صنایع و تولید توسط سایر تولیدکنندگان (تولید برای خود مصرفی در زیربخش صنایع قرار گرفته است).	۱-۵ - تقسیم تولیدات به تولید برای بازار (که با قیمت فروش ارزیابی می‌شود)، تولید برای خود مصرفی (که مشابه با قیمت فروش ارزیابی می‌شود) و سایر تولیدات غیربازار (که با هزینه تمام‌شده تولید ارزیابی می‌شود).
۲-۵ - مصرف نهائی خانوار	۲-۵ - علاوه بر مصرف نهائی خانوار، اصطلاح مصرف نهائی واقعی خانوار بعنوان یک مفهوم جدید معرفی شده است.
۳-۵ - درآمد قابل تصرف	۳-۵ - علاوه بر درآمد قابل تصرف، درآمد قابل تصرف واقعی نیز معرفی شده است.
۴-۵ - یارانه بصورت انتقالات جاری از دولت به تولیدکننده تعریف شده است.	۴-۵ - علاوه بر تعریف فوق یک توصیه تکمیلی نیز از یارانه برای استفاده برخی کشورها براساس هدف یارانه با توجه به نوع استفاده از آن ارائه شده است.
۵-۵ - بیمه و ضندوق بازنشستگی را بعنوان برنامه بیمه اجتماعی می‌داند.	۵-۵ - کمکها و مزایای بازنشستگی را بعنوان انتقالات جاری در حساب توزیع مجدد درآمد منظور نموده که بر سطح درآمد قابل تصرف خانوارها مؤثر است.
۶-۵ - کمکها و مزایای اجتماعی تنها در ارتباط با دولت و کارفرمایان است.	۶-۵ - کمکها و مزایای اجتماعی علاوه بر این شامل تریبات برنامه بیمه است، مزایای اجتماعی بعنوان انتقالات جاری برای حوادثی مانند بیماری، بیکاری، بازنشستگی، مسکن، آموزش یا پیش‌آمدهای خانوادگی به خانوارها پرداخت می‌شود.
۷-۵ - انتقالات اجتماعی غیرنقدی بعنوان جبران خدمات غیرنقدی در هزینه مصرفی و درآمد قابل تصرف خانوار منظور می‌شود.	۷-۵ - اینگونه انتقالات توسط مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوار دریافت و به خانوارها منتقل می‌شود و در حساب توزیع مجدد درآمد غیرنقدی ثبت می‌گردد و بعنوان مصرف نهائی واقعی خانوار تلقی می‌شود.

۶- گسترش بیشتر مفاهیم دارائی، تشکیل سرمایه و استهلاك

نظام حسابهای ملی ۱۹۶۸	نظام حسابهای ملی ۱۹۹۳
۱-۶ - حساب ترازنامه هماهنگ و منسجم نبوده و پوشش دارائیه تقریباً ناقص می باشد.	۱-۶ - دارائیه به شکلی منسجم در ترازنامه بصورت زیر طبقه بندی شده اند: - دارائیه های مالی و تعهدات - دارائیه های غیر مالی شامل: * دارائیه های تولید شده (ملموس و غیر ملموس) * دارائیه های تولید نشده (ملموس و غیر ملموس)
۲-۶ - هزینه های واسطه منظور می شود.	۲-۶ - هزینه های مربوط به اکتشافات معدن جزو منظور می شود چه به نتیجه برسد یا نرسد.
۳-۶ - نرم افزار اگر با سخت افزار خریداری شود جزو دارائی در غیر این صورت جزو هزینه واسطه منظور می گردد.	۳-۶ - در هر حال جزء دارائی بحساب می آید. ۴-۶ - دارائیه های تولید شده نه تنها شامل دارائیه های ثابت ملموس (مادی) بلکه شامل دارائیه های ثابت غیر ملموس مثل اکتشاف معدن، نرم افزار کامپیوتری و آثار هنری، ادبی و تفریحی است. ۵-۶ - دارائیه های تولید نشده شامل دارائیه های ملموس (مادی) مثل زمین، ذخائر زیر زمینی و منابع آبی و همچنین دارائی های غیر ملموس مثل حوقال امتیازها، اجاره نامه ها و دیگر قراردادهای قابل انتقال و سرقفلی خریداری شده می باشد.
۶-۶ - در بخش دفاع تنها برخی از ساختمانها و یا مسکن مورد استفاده خانواده پرسنل نظامی جزو تشکیل سرمایه منظور می شود.	۶-۶ - تمام دارائیه های ثابتی که می توانست برای مصرف کنندگان شخصی نیز بمنظور تولید مورد استفاده قرار گیرد، شامل: فرودگاه، بارانداز، بیمارستان، جاده ها و سایر ساختمانها و تأسیسات در تشکیل سرمایه منظور می شود. سلاحهای نظامی، وسائط نقلیه و ابزارهای که برای حمل و یا استفاده از این سلاحها وجود دارد بعنوان هزینه های واسطه و نه بعنوان تشکیل سرمایه بحساب می آید.
۷-۶ - تنها رشد طبیعی و ذخیره ماهی در تولید (و بعداً در تشکیل سرمایه) منظور می شود. تولید محصولات کشاورزی در زمان برداشت بحساب می آید.	۷-۶ - رشد دارائیه های مؤلفه، مثل دام، ماهی، باغات میوه محصولات کشاورزی و غیره بعنوان کار در جریان ساخت (قسمتی از موجودی انبار) در تولید منظور می شود.
۸-۶ - دارائیه های ثابت با دوره تولید طولانی موقعی جزو تشکیل سرمایه منظور می شود که تصرف قانونی بر آن دارائی ها انجام شده باشد.	۸-۶ - چنین دارائی هایی موقعی جزو تشکیل سرمایه منظور می شود که از مالک به استفاده کننده منتقل شده باشد.
۹-۶ - خدمات در حال تولید در تولید منظور نمی شود.	۹-۶ - اینگونه خدمات مثل نقشه های معماری، توسعه نرم افزارها، نوشتن کتاب و غیره بعنوان تغییر در موجودی برای تولید کنندگان اینگونه خدمات منظور می شود.
۱۰-۶ - استهلاك دارائیهائی مثل راه، سد و غیره منظور نمی شود.	۱۰-۶ - توصیه می کند استهلاك چنین دارائیهائی منظور شود.

۷ - تمایز بیشتر روشن و تعریف ابزارهای مالی و دارائی‌ها

نظام حسابه‌های ملی ۱۹۶۸	نظام حسابه‌های ملی ۱۹۹۳
۱-۷ - ارائه ویژگیهای خیلی محدود از دارائیهای مالی و عدم طرح وضعیت مالی مشروط.	۱-۷ - ارائه ویژگیهای گسترده از دارائیهای مالی و مطرح کردن تمایز بین دارائیهای واقعی و دارائیهای مشروط.
۲-۷ - تقسیم‌بندی دوگانه طلا بعنوان یک دارائی مالی شامل طلاهای در اختیار مقامات پولی و استفاده از طلا برای مقاصد صنعتی.	۲-۷ - تقسیم‌بندی سه گانه طلا بعنوان دارائی مالی، بعنوان ذخیره بین‌المللی در اختیار مقامات پولی و استفاده برای مقاصد صنعتی.
۳-۷ - قائل شدن وجه تمایز بین پول، سپرده‌های قابل انتقال و سایر سپرده‌ها.	۳-۷ - یک‌کاسه کردن تحت عنوان پول و سپرده.
۴-۷ - وجه تمایز بین سررسیدهای کوتاه‌مدت و بلندمدت، وام‌ها و سایر دارائیهای مالی.	۴-۷ - اهمیت کمتر قائل شدن برای آن و بکاربردن آن در طبقه‌بندی ثانویه.
۵-۷ - تقسیم‌بندی بیمه به بیمه حوادث و عمر.	۵-۷ - تقسیم‌بندی بیمه به بیمه عمر و غیرعمر.
۶-۷ - عدم محاسبه درآمد سرمایه‌گذاری از محل ذخائر فنی در تولید ناخالص بخش بیمه.	۶-۷ - محاسبه درآمد از محل سرمایه‌گذاری ذخائر فنی در تولید ناخالص بخش بیمه.
	۷-۷ - معرفی یک قلم دارائی بنام "پیش‌پرداختهای حق بیمه و ذخایر مطالبات معوقه".
	۸-۷ - قائل شدن وجه تمایز بین اجازه عملیاتی و مالی و منظورکردن اجازه مالی بعنوان ابزار مالی.
	۹-۷ - معرفی ابزارهای مالی جدید: موافقتنامه‌های خرید مجدد، ابزارهای ثانویه و اوراق قرضه تحقیقی.

۸ - هماهنگی بین مفاهیم و طبقه‌بندی‌های سیستم جدید با چاپ پنجم دستورالعمل تراز پرداختها

نظام حسابهای ملی ۱۹۶۸	نظام حسابهای ملی ۱۹۹۳
۱-۸ - تعریف اقامت در تک‌تک بخشهای نهادی و منظورکردن دانشجویان در خارج جزو افراد مقیم محل تحصیل.	۱-۸ - ارائه ضابطه کلی و منظورکردن دانشجویان در خارج جزو افراد مقیم کشور خود.
۲-۸ - در مورد افراد مقیم در خارج در صورتیکه اقامت آنان بیشتر از یکسال باشد مقیم کشور مورد اقامت بحساب می‌آیند.	۲-۸ - در برخی موارد قاعده یکسال اقامت را قابل انعطاف می‌داند. مثلاً در مورد کارکنان شرکتهایی که مشغول نصب ماشین آلات یا مشغول کارهای ساختمانی هستند.
۳-۸ - عدم تمایز بین تعمیرات کالاهای سرمایه‌ای و سایر کالاها.	۳-۸ - قائل شدن وجه تمایز و منظورکردن تعمیرات کالای سرمایه‌ای در مبادلات کالا و تعمیرات سایر کالاها و خدمات.
۴-۸ - توصیه شده‌است کالاهایی که بمنظور طی مراحل از تولید صادر و مجدداً وارد می‌شود و یا بالعکس، باید اختلاف ارزش آن قبل و بعد از طی مرحله فوقه در حساب تجارت کالا نشان داده شود.	۴-۸ - نحوه عمل در این مورد با سیستم قدیم و چاپ پنجم BOP یکی است. بین چاپ چهارم و پنجم دستورالعمل BOP در این مورد اختلاف وجود دارد.
۵-۸ - طبقه‌بندی گسترده‌ای در مورد مبادلات بین‌المللی خدمات شامل خدمات مالی و خدمات ارتباطات وجود دارد.	۵-۸ - نحوه طبقه‌بندی با سیستم قدیم و چاپ پنجم BOP یکسان است. بین چاپ چهارم و پنجم دستورالعمل BOP در این مورد اختلاف وجود دارد.
۶-۸ - سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ضعیف شده‌است.	۶-۸ - تعریف جداگانه‌ای از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ارائه گردیده و سود مربوط به سرمایه‌گذاری مجدد را در آن منظور می‌نماید.
۷-۸ - منظورکردن کالای وارداتی بر اساس ارزش CIF و منظورکردن بیمه حمل و نقل در صادرات خدمات (در صورتیکه توسط مؤسسات مقیم ارائه شده‌باشد).	۷-۸ - منظورکردن کالای وارداتی براساس ارزش FOB و منظورکردن بیمه و حمل و نقل جزو واردات خدمات (در صورتیکه توسط مؤسسات غیر مقیم ارائه شده باشد).
۸-۸ - تمایز بین هزینه‌های مصرفی نهایی خصوصی داخلی و ملی.	۸-۸ - عدم تمایز بین هزینه‌های مصرفی نهایی خصوصی داخلی و ملی.
۹-۸ - خارج کردن طلب غیر قابل وصول و منظورکردن آن در حساب سایر تغییرات مالی.	۹-۸ - خارج کردن طلب غیر قابل وصول و منظورکردن آن در حساب سایر تغییرات مالی.
۱۰-۸ - معرفی خطمشی روشن در تبدیل پول ملی به ارزهای خارجی.	۱۰-۸ - معرفی خطمشی روشن در تبدیل پول ملی به ارزهای خارجی.
۱۱-۸ - منظورکردن خرید و فروش طلا از خارج جزو مبادلات تجاری.	۱۱-۸ - منظورکردن در حساب سایر تغییرات در حجم دارایی‌ها.

۹ - شاخص‌های کمی و قیمتی و معرفی روش اندازه‌گیری درآمد واقعی

نظام حسابه‌های ملی ۱۹۹۳	نظام حسابه‌های ملی ۱۹۶۸
<p>۱-۹ - محاسبه زیان و نفع ناشی از تغییرات رابطه مرادانه بازرگانی.</p> <p>۲-۹ - ارائه دو روش در محاسبه درآمد قابل تصرف واقعی ملی.</p> <p>۳-۹ - توصیه استفاده از شاخص برابری قدرت خرید (PPPs) یون ملی بمنظور مقایسه کمی تولید ناخالص داخلی سرانه کشورها.</p> <p>۴-۹ - توصیه محاسبه شاخص‌های قیمت برای محصولات منحصربفرد.</p> <p>۵-۹ - توصیه شده است تولید واقعی خدمات غیربازاری با نماگر مربوط به تولید و نه داده‌ها نتیجه شود.</p> <p>۶-۹ - توصیه منظور کردن اختلاف کیفی کالاها در شاخص‌های قیمتی.</p> <p>۷-۹ - انعطاف پذیری نسبت به انتخاب شاخص‌هایی بمنظور محاسبه شاخص‌های کمی و قیمتی برای تولید ناخالص داخلی و سایر موارد، بهترین شاخص، شاخص کمی زنجیره‌ای سالیانه معرفی شده است.</p>	

« فهرست منابع »

□ الف - منابع فارسی

- ۱ - "حسابهای اقتصادی"، اداره حسابهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مردادماه ۱۳۶۹ - گزارش داخلی.

□ ب - منابع انگلیسی

- 1 - United Nations, "*A System of National Accounts*", Statistical Office of the United Nations, New York, 1968.
- 2 - "*System of National Accounts*", 1993.